

Csonki Árpád

„ARAD MUNKÁS 'S JÓ SZÍVŰ LANTOSA”

Peretsenyi Nagy László mint Vörösmarty elődje

A magyarországi kritikai kiadások egyik sajátossága, hogy elsősorban életművekben gondolkodnak. Ez a hozzáállás természetesen több érveléssel is védhető, például egy ilyen kiadás bemutathatja egy szerző irodalmi érdeklődésének változásait, írói/költői technikájának fejlődését, esetleges műfaji preferenciáinak eltolódásait. Viszont egy szerző munkáinak az életművön belül való tárgyalása egy olyan értelmezés, amely egyben megnehezíti azt, hogy az adott szerző művei más kontextusban is megmutatkozzanak. Például egy életműkiadás elfedheti azt is, hogy az író/költő műveivel milyen hagyományhoz kíván csatlakozni vagy milyen hagyományt kíván túllépni, illetve mik lehettek azok a kurrens elvárások, melyeknek meg akart felelni, vagy meg akart haladni. Tehát az, hogy adott esetben Vörösmarty Mihály epikus művei egy életműkiadás darabjaiként jelennek meg, elrejtí az, hogy az adott esetben Vörösmarty eposzai és a munkásságát közvetlenül megelőző verses epika között fönnáll. A példánál maradva: az, hogy a Vörösmarty kritikai kiadásban a kötetek elsődleges szervezőelve a műfaji együvé tartozás, egyrészt azzal a pozitív hozzáadékkal is jár, hogy legalább a szerző életművén belül dialógusban maradhatnak az azonos műfajú művek, másrészt viszont el is távolítja más szerzők hasonló műfajú szövegeitől a Vörösmarty-műveket, s végül – a kritikai kiadások régi hagyományait követve – egyfajta hierarchiát is fölállít a Vörösmarty által művelt műfajok között. Nem véletlen, hogy a Vörösmarty kritikai kiadás kötetei először a költeményeket közlik, majd ezt követik az epikus munkák, majd a drámák stb. Ez a szemléletmód a kritikai kiadás összeállításának értékpreferenciáját is tükrözi: olyan műfajú művek kerülnek előre a kiadás során, amelyek szerintük kiválóságuknál fogva komolyabb figyelemre tarthatnak számot.

Ez nem azt jelenti, hogy egy műfajttörténeti központú kritikai kiadás elsődleges feladata a Vörösmarty-kánon dekonstrukciója lenne, hanem sokkal inkább azt, hogy Vörösmarty epikáját a működését megelőző eposzi tradíció normáinak keretein belül vagy éppen azok ellenében lehetne értelmezhetővé és hozzáférhetővé tenni.

Vörösmarty verses epikáját Kecskés András például a magyar versújítás folyamatának egyfajta lezárásaként értékeli: „Mind a költői gyakorlat (főként Berzsenyi lírája és Vörösmarty verses epikája), mind az irodalmi közgondolkodásban mutatkozó szemléleti eltolódás arról tanúskodik, hogy a század elején kialakulóban volt az egyes formák és formatípusok költészettani szerepének megkülönböztetése.”¹ Mivel Kecskés könyvének célja a magyar verstani gondolkodás nyomon követése, értelemszerűen nem szerepelhet bővebben annak a folyamatnak a feltárása, amely a magyar eposz versformájának – bár csak átmeneti – rögzülését eredményezi. Ezt a folyamatot egyedül Mezei Márta próbálja nyomon követni a kor honfoglalási eposzait vizsgálva. Végül arra az eredményre jut, hogy Virág Benedek és Csokonai Vitéz Mihály próbálkozásai nyomán a reformkori honfoglalási eposz a hexameterben találta meg méltó versformáját.² Ez a megközelítésmód két fontos problémát is fölvet. Egyrészt kérdéses, hogy miképpen lehet elválasztani a honfoglalási eposzokat a nem honfoglalási eposzoktól; másrészt azáltal, hogy a hexameteres magyar eposzi nyelv kiemelt helyet kapott Vörösmarty pályaképében, az eltérő verselésű és poétikájú művei, mint például *A' hűség' diadalma* vagy a *Tündérvölgy*, könnyen az irodalmi hagyományon kívül találhatják magukat.

Mindemellett az a Toldy Ferenc irodalomtörténeti munkássága óta kísértő szemléletmód, amely Vörösmarty epikus műveit korábbi folyamatok betetőzéseként vagy lezárásaként értelmezi, vagy teljesen kizárja azokat az elődöket, akik nem felelnek meg a Vörösmarty munkásságából levezetett eposzi mintának, vagy hibás

¹ KECSKÉS András, *A magyar verselméleti gondolkodás története: A kezdetektől 1898-ig*, Budapest, Akadémiai, 1991 (Irodalomtudomány és Kritika), 143–144.

² MEZEI Márta, *Történetiszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában*, Budapest, Akadémiai, 1958 (Irodalomtörténeti Füzetek, 19), 42–60.

megközelítéseként kezeli őket.³ Olyannyira, hogy még a Vörösmarty-féle mintának megfeleltethető alkotók is kiszorulnak a vizsgálatok köréből, ahogy erre Gere Zsolt is fölhívja a figyelmet: „A kanonizáció során a korszerűség, vagyis az eposzi kor, a nemzeti irodalom fejlődéstörténete válik dominánssá, s például Aranyosrákosi Székely Sándor előddé, részletfeladatokat (lokálitás, mitológia, a Hadúr istennév megalkotása) teljesítő szerzővé, Pázmándi Horváth Endre pedig megkésett, a Vörösmartyval szembeni versenyhelyzetben alulmaradó kortárssá válik a »korszakforduló« után, 1831-ben megjelentetett művével.”⁴

Nem meglepő, hogy a Vörösmarty Mihály epikus munkásságát megelőző magyar eposzi termés szakirodalmi sajnálatos módon igen gyérnek mondható. A dolgozat ezt a hiányt igyekszik betölteni az egyik Vörösmarty előtti epikus munkásságának kontextusba helyezésével. Peretsenyi Nagy Lászlót csak Horváth Károly említi monográfiájában.⁵ Az a kevés tanulmány, amely Peretsenyi nagy epikus munkáit állítja a középpontba, a műveket, elsősorban nem mint irodalmi alkotásokat tárgyalja, hanem azok nyelvtörténeti jelentőségét, tehát a finnugor nyelvrokonság propagálását tartja bővebb vizsgálatra méltónak.⁶ Ennek az olvasásmódnak az is legitimitást ad, hogy Peretsenyi Nagy László maga is céljának tekintette a nyelvrokonság eszméjének hirdetését. Az 1802-ben megjelent *Szakadár esthonnyai magyar fejedelem' bújdosásának*

³ Toldy Vörösmarty-képéhez lásd DÁVIDHÁZI Péter, *Egy nemzeti tudomány születése: Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*, Budapest, Akadémiai–Universitas, 2004 (Irodalomtudomány és Kritika), 747–766.

⁴ GERE Zsolt, *Szebb idők – Vörösmarty epikus korszakának rétegei*, Budapest, Argumentum, 2013 (Irodalomtörténeti Füzetek, 174), 30.

⁵ HORVÁTH Károly, *A klasszikából a romantikába: A két irodalmi irányzat Vörösmarty első költői korszakának tükrében*, Budapest, Akadémiai, 1968 (Irodalomtörténeti Könyvtár, 21), 52; 283–284.

⁶ DOMOKOS Péter, *Szkítiától Lappóniáig: A nyelvrokonság és az őstörténet kérdéskörének visszhangja irodalmunkban*, Budapest, Universitas, 1998, 62.; RADÓ György, *Észt témájú magyar hősi eposz 1801-ből*, Filológiai Közlöny, 1963/3–4, 411–413; SZEVEŘÉNYI Sándor, *Perecsényi Nagy László*, Szentendre–Szombathely, BDF – Tillinger, 2002 (Az Uralisztika Tanszék Kiadványai, 10). Ez alól csak Lukácsy Sándor és Csergő Tamás képez kivételt. LUKÁCSY Sándor, *Esthonnyai hasonlatok: Perecsényi Nagy László és Vörösmarty = Uó, A végtelen jövő*, Budapest, Balassi, 1998, 100–105; CSERGŐ Tamás, *Perecsényi Nagy László élettörténete és irodalmi munkássága*, MTA KIK, MS. 10.011.

ez az egyik nyíltan vállalt feladata. A mű ajánlásában például a következő olvasható: „HASZNOS: Mivel a’ Magyarok’ régi Hazájokról, ’s Nyelvekről az éjszaki Ég’ sarkánál lakó Lapponokkal való meg-egygyezését hirdeti; melly a’ köz-históriát, azaz: idők’ tanúbizonyosságát, az esetek’ jámborságából szűrt-mézeltetett követésre méltó igazságnak meg-esmerését segíti.”⁷ Ez a szándék művében nemcsak a „rokonok” szerepeltetésében merül ki, hanem Peretsenyi Nagy lábjegyzeteiben is rengeteg szóhasonlítást közöl, valamint a mű szövegébe beépít olyan szóalkotásokat, amelyek rokon szavakra vezethetőek vissza.⁸ Persze ezzel a rokonítással igencsak csínján kell bánni, mert Peretsenyi Nagy nagyon tágan értelmezi a rokon nyelvek halmazát, ugyanis az észet, a lapp és a finn mellett olyan rokon nyelvek szavait is átveszi, mint a kínai, a tatár, a török, a zsidó, a palesztin vagy az igencsak talányos amazon.⁹ Emellett azt is igen nehéz megállapítani, hogy Peretsenyi Nagy számára mit jelentett a nyelvek rokonsága, illetve egyáltalán mennyire tudta egymástól elválasztani a – mai megfogalmazással élve – nyelvi és kulturális rokonságot,¹⁰ ugyanis ekkoriban magának a nyelvrokonságnak a fogalma sem tisztázódott.¹¹ Vagyis Peretsenyi Nagy nyelvrokonítási kísérletei még a filozófiai nyelvtudomány paradigmáján belül helyezhetők el, ezért nem ítéltető meg az összehasonlító történeti iránzat követelményei szerint.

⁷ PERETSENYI NAGY László, *Szakadár esthonnjai magyar fejedelem bújdosása. A’ verselés’ gyarapodására írta* Peretsenyi Nagy László, Pest–Pozsony, Landerer, 1802.

⁸ A *Szakadár...* rokonított szavairól Szeverényi Sándor készített táblázatot. SZEVERÉNYI, *Perecsényi Nagy László, i. m.*, 69–79.

⁹ A magyar és a napkeleti rokon nyelvek korabeli elképzeléseiről lásd SZÖRÉNYI László, *Óstörténet és metrika: A magyar metrikus verselés XVIII. századi föltámasztásának eszmetörténeti háttere* = *Uó, Memoria hungarorum: Tanulmányok a régi magyar irodalomról*, Budapest, Balassi, 1996, 141–150.

¹⁰ Erről lásd bővebben: MARGÓCSY István, „*A tiszta magyar*”: *Nemzetkarakterológia és nemzeti történelem összefüggései Bessenyei és kortársai nyelvrokonságfelfogásában* = *A szétszórt rendszer: Tanulmányok Bessenyei György életművéről*, szerk. CSORBA Sándor, MARGÓCSY Klára, Nyíregyháza, Bessenyei György Társaság, 1998, 131–140.

¹¹ Lásd CSER András, *A magyar nyelvtudomány történetének vázlata* = Robert Henry ROBINS, *A nyelvészet rövid története*, ford. SIPTÁR Péter, Budapest, Osiris, Tinta, 1999, 277.

Ezzel összhangban pedig az is kijelenthető, hogy a finnugor nyelv-hasonlítás efféle beépítése nem is igazán nevezhető forradalmi gondolatnak.¹²

Az az olvasásmód, amely a nyelvrokonság fölismerése miatt ünnepli, vagy legalábbis tartja vizsgálatra méltónak Peretsenyi Nagy műveit, elvonja a figyelmet az eposz kortárs közegéről, valamint arról a diskurzusról, melybe a mű és szerzője be akar kapcsolódni.

Az olvashatóság kérdését ráadásul tovább nehezíti az a tény, hogy Peretsenyi Nagy első nagyobb epikus művébe¹³ még nem emeli be a finn–lapp–magyar rokonságot, emiatt pedig még az igen gyér Peretsenyi Nagy-szakirodalmon belül is marginalizálódik. Pedig a szerzőnek erről a munkájáról több olyan forrás is fennmaradt, mely a kortárs recepcióról tanúskodik.

Peretsenyi Nagy maga is foglalkozik műveinek olvashatóságával, amennyiben rendszeresen hivatkozik kritikusaira, az ő szavával „gúnyolóira”. Meglepő, hogy már első eposzának, a *Létá...*-nak *Bé-vezetésében* is az irigyeitől való oltalmazásra kéri műve bölcs kritikussait:

Úgy nemes hazámnak valamelyik böltse,
Nyelvem iránt kérem szándékomat töltse:
Hogy az iparkodók' seregébe vigyen,
'S *Olvasóim előtt győzzön az irigyen.*¹⁴

Ezt az igyekezetet pedig tovább hangsúlyozza a mű végére illesztett *A' Gúnyolókhöz egy jó Barátom' Verse* című záró vers:

¹² BÉKÉS Vera, „*Nem kell a halzsíros atyafiság*”: *Egy tudománytörténeti mítosz nyomában = Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*, szerk. KISS Jenő, SZÜTS László, Budapest, Akadémiai, 1991, 94. Újabb és részletesebben: BÉKÉS Vera, *A hiányzó paradigma*, Debrecen, Latin Betűk, 1997, 174–205.

¹³ PERETSENYI NAGY László, *Léta magyar vitéz, és Zamira pannóniai kisaszszonynak a' földön és tengereken történt viszontagságai* – Írta PERETSENYI NAGY László, Pozsony–Pest, Fűskúti Landerer Mihály, 1800.

¹⁴ *Uo.*, 4.

Ez könyvet ótsárló! akár ki vagy, ki légy;
Apelles' képe nek nem árthat egy kis légy,
Mellyet az irigység homlokára szabott
A' restel olvashatsz Te a' parton habot;
Hogy ha már enyészni sir-halmában láttya,
Akkor az Irónak a' világ Baráttya.¹⁵

Ezek az idézetek még nem sok konkrétumot tartalmaznak a Peretsenyi Nagy-bírálatok korabeli kifogásairól, mindenesetre a kétszeri, a művet keretes szerkezetbe foglaló válasz jelezheti azok létezését.

Soron következő eposzának, a *Szakadár...*-nak előszavában vagy főszövegében már semmi jelét nem adja annak, hogy művészetét továbbra is kritikai lekicsinylés övezné. Persze ez a tény is többféle interpretáció előtt nyit utat: egyrésztől lehetséges, hogy a gúnyolódó hangok valóban elhaltak, illetve azok jelentőségét eleve csak Peretsenyi Nagy nagyította föl; másrészt értelmezhető egyfajta retorikai fogásként, mely a nyilvánosan soha meg nem fogalmazódó, csak egyfajta virtuális közvélekedésként megképződő diskurzusra válaszol; harmadrészt természetesen azt sem lehet kizárni, hogy a gúnyolók a későbbiekben egyszerűen megkímélték magukat az eposzok olvasásának élményétől.

Az utóbbi két szempontot nem számolja föl teljes egészében, mégis elgondolkodtató, hogy Peretsenyi Nagy *Oríthia magyar amazon története* című 1804-es regényében ismét hivatkozik gúnyolóira, amikor mecénását, Edlspacher Zsigmondot kéri, hogy védelmezze tőlük: „Tsak egyedül azt újra kérem: Hogy a' gúnyoló Pápa-szemek' finyássága, és tormás Orrok' fintorgása ellen engem' védelmezvén, 's elő-adandó alkalmatosságokban ápolgatván – ne kis tehetségemet nézzed.”¹⁶ Ezek a szerénykedő kiszólások abban

¹⁵ *Uo.*, 198. Peretsenyi Nagy művében nem utal arra, hogy ki lehet ez a barát, ennek megállapításához elengedhetetlenül szükséges lenne a kézirat megtekintése. Nagy a valószínűsége annak, hogy a Szeverényi Sándor által körvonalazott „írói kör” egyik tagja lehetett az elkövető, bár az se zárható ki, hogy maga a szerző vette föl ezt az álarcot. Lásd SZEVERÉNYI, *Perecsényi Nagy László, i. m.*, 22–27.

¹⁶ PERETSENYI NAGY László, *Oríthia magyar amazon története, írta Peretsenyi Nagy László, Pest–Pozsony, Landerer, 1804, xiv–xv.*

az esetben semmiképpen sem tekinthetőek pusztá retorikai fogásnál többnek, ha például eposzainak és saját magának eljövendő hírnevével, vagyis inkább annak igényével összevetjük. Ezt például így fogalmazza meg a *Szakadár...-ban*:

Erre Kalliope Febus egygyik húga,
Író etsetemre illy kegyelmet sűga:
A' még, úgymond, serény tollad mozdíthatod,
Kedves léssen nállam minden gondolatod; [...]
Mind addig néked-is szép neved fent marad,
'S nem kis eszközlője léssen ennek Arad.¹⁷

A költői szerénység toposza kapcsán rendszerint felmerül, hogy pusztán egy hagyományozott fordulat átvételéről van-e szó, vagy éppenséggel a korabeli bírálatok elfedésére szolgál. Bár azt is el kell ismerni, hogy egy népszerűsége törekvő mű előszavában az írója aligha fogja munkáját becsmérelni (például Etédi Sós Márton *Magyar gyász...-ának* záró dialógusában tételesen felsorolja és meg is cáfolja a műve verselése ellen fölhozható érveket).¹⁸ Mivel Peretsenyi Nagy hivatkozásai igen sablonosak és semmiféle kapaszkodót nem kínálnak föl annak a megértésére, hogy az őt ért kritikák milyen szövegcsoport ismeretében születtek, illetve ez a szövegcsoport milyen kritikai elvárásokkal volt kénytelen szembeesülni, ezért ha pusztán Peretsenyi Nagy megjegyzései alapján próbálnánk meg rekonstruálni az egykorú olvasatokat, az az eddigiek fényében igen hamar zsákutcába vezetne.

Szerencsére fennmaradt egy Virág Benedeknek címzett levél, ahol Peretsenyi Nagy már sokkal konkrétábban fogalmazza meg a kritikai pozíciókat. A levélben a következő olvasható:

Lám! ez is, a' mit elébb Könyvébe Kigúnyola – már most
Őszve-Kolompázó Versezetekre fakad!

¹⁷ PERETSENYI NAGY, *Szakadár...*, i. m., 144.

¹⁸ ETÉDI SÓS Márton, *Magyar gyász: Vagy-is II. Lajos magyar királynak a mohácsi mezőn történt veszedelme. Mellyet gyenge tehetsége szerint Verseken kívánt szedni egy Nemzete romlását kesergő Nemes Magyar E. S. M.*, Pest, Landerer, 1792, 224–226.

Ottan ezer helyen sok szót forgatva Koholgat,
Mégis az – *Égészem* – Pápaszemekre veszi –
Gyáva – *Szerentsétlen*, Neveket raggatni nem utál
Én rám, és *Dugonits* ritka Remekjeire!¹⁹

A fenti idézet alapján kétféle kritikai pozíció körvonalazódik: egy verselméleti, amely a rímelés („Öszve-Kolompázó”) miatt ostromozza Dugonicsot és Peretsenyi Nagyot,²⁰ illetve egy a szerző neologizmusaival kapcsolatos, ugyanis az *égész* kifejezést Peretsenyi Nagy alkotta meg ’csillagász’ értelemben. (Az *égész* szó először a *Létá...*-ban bukkan föl,²¹ de később is következetesen használja.) Az episztolában megjelenő kritikusi pozíció elég elítélőnek tűnik, mivel egyszerre veti el a szerzők verstani elképzeléseit, és egyszerre bírálja Peretsenyi Nagy szóalkotásait, mindezt a szerzők eposzköltészetével kapcsolatban teszi. Erre utal, hogy Peretsenyi Nagy a levelében a nagy eposzíró elődök tekintélyével próbálja megvédeni magát és mesterét („*Klopstock, Póp, Milton, Gellért, Párárka, Kotzóbó / Viszhangos versű dallal az Égbe repültt!*”).²²

A levél értelmezhetőségének egyik nagy nehézsége a Peretsenyi Nagy és Virág közötti kapcsolat mineműségének kérdése, hiszen rengeteg szöveghely tanúskodik arról, hogy bár Peretsenyi Nagy számára Virág Benedek mint író társ jelent meg, bővebb információkkal nem rendelkezhetett személyéről, amit az is mutat, hogy Virágot ügyvédnek véli. Szintén ilyen elbizonytalanító tényező, hogy bár egyértelműen főhajtás jelleggel, de Virágnak tulajdonítja a Himfy-költeményeket: „Nem tudom – azt mondják: hogy az angyali Himfi Szerelmét / Égi erővel ezen Férfi világra hozá?”²³

¹⁹ Peretsenyi Nagy László levele Virág Benedeknek, Arad, 1803. aug. 27., MTA KIK, Tört. 2r.20. sz.

²⁰ Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy Dugonics és Peretsenyi Nagy szellemi rokonsága nem újdonság a szakirodalomban, de ezt nem az eposzok hasonlóságával, hanem természetesen a nyelvrokonság fölismerésével szokták megokolni. Lásd DOMOKOS, *Szkítiától Lappóniáig, i. m.*, 62.

²¹ PERETSENYI NAGY, *Léta magyar vitéz...*, i. m., 125.

²² Peretsenyi Nagy László levele Virág Benedeknek, Arad, 1803. aug. 27., MTA KIK, Tört. 2r. 20.

²³ *Uo.*

A kritika alapjának megtalálása, bár megválaszol jó néhány kérdést, de egyben új problémákat is fölvet. Az udvariaskodás ellenére határozottan megfogalmazott levél alapján egy igen elzárkózó és éles hangvételű kritikára lehetne számítani, ez viszont csak részben igaz. Virág Benedek Horatius-fordításának előszavában a következőképpen fogalmaz Peretsenyi Nagy szóalkotásaival kapcsolatban: „A’ mái magyar Írók között nem kevesen vannak, a’ kik egynehány esztendőök alatt sok szavakat gondoltak, ’s koholtak ki. Az igyekezet a’ jóban, ha nem szerentsés is, ditsérendő. A’ hibákat sem kell kárhoztatnunk tellyességgel; mert tanútságunkra lehetnek. Némelly új szókat példának okáért ide írók [!] Azok’ munkáiból, a’ kik poétai koszorút szeretnének nyerni.” Ezután pedig hosszsan sorjáznak a példák, melyek zömmel Peretsenyi Nagy próbálkozásai.²⁴ Az eddigiek alapján még kevésbé érthető a Peretsenyi Nagy által megütött hangnem, hiszen Virág igen megengedőnek tűnik a szóalkotásokkal kapcsolatban, sőt még a rosszakat is elfogadhatónak tartja példaértékükért (bár hogy ilyen elismerésre ki vágyik, az már másik kérdés).

Azt is fontos megjegyezni, hogy nem ez az egyetlen Peretsenyi Nagy szóalkotásait érő kritika. A Magyar Kurir egyik bírálója az *Oríthia...-ról* írt megjegyzéseiben annak neologizmusait kritizálja: „Egyeredeti [!] Magyar Románt, melly illy tzim alatt jött ki: Orithia Magyar Amazon Története Posonban és Pesten 1804 olvastam mostanában keresztül, tsak azért, mert Magyar nyelvenn volt írva, és eredeti Magyar Romannak iratik; de a’ mellyről megvallom, hogy én nem érthettem; nem tudom, hogy a’ hiba én bennem van e’, vagy hogy az abban sokszor előljövő illyforma szókat nem tudom érteni.”²⁵ Peretsenyi Nagy természetesen nem ment el szó nélkül a kritika mellett, s egy magánlevelében igyekszik megvédeni magát:

Köss véllem, őh Köss Fábtsitsom új frigyet –
Nyúljunk Dologhoz – Semmibe sem veszem

²⁴ VIRÁG Benedek, *Horátzius’ poétikája*, Pest, Trattner Mátyás Betűivel, 1801, 21–22.

²⁵ [NÉVTELEN], *Tudományos jegyzés*, Magyar Kurir, 1804, 673–674.

A' Gúnyoló nyelvét – azomban
Egy kevesett örömökre térjünk –

– írja barátjának, Fábchich Józsefnek, majd a „Gúnyoló nyelvét” szókapcsolathoz biggyesztett lábjegyzetében teszi egyértelművé kit és miért nevez gúnyolónak:

Nem Kétlem, olvastad a' Magyar Kurirnak 1804 második fél Esztendőre Költ Darabjában – hogy éngemet, egy Pesti Litterator, ha úgy Litteratus! és Magyar Szívű Ember! az Orithia Magyar Amazon – nevű Könyvéért (!) gyalázott; mivel némelly Szavakat benne nem akart érteni – – nevezetessen – Űk, Űköm, Ez még Verbőtziben is meg vagyon, in arbor Genealogicæ Deductions – őst – nagy apát tészon – Og – vagy ag, régi őst, vén atyát tészon – innét Ogmándi, vén Mándi az Anonimus Bela Király notariussában találtatik Irtár, Irmány, Tanulmány &c már Bihar Arad Békés, Szabolts, Nógrád &c. vármegye Protocollomaiban ab Anō 1791 Civitate dona [...] Vocabula – és így semmit sem mondott – Secundum Horatium – Multa renascentur, quæ jam cecidère – vocabula – &c hány Szókat, Dugonits, Szabó Dávid előhoz és mások – ??²⁶

Peretsenyi Nagy védekezésének középpontjában itt is az autorításokra való hivatkozás áll. Bár regényének lábjegyzeteiben Peretsenyi Nagy már messze nem jár el olyan alapossággal, mint a *Szakadár*... esetében, mégis majdnem minden alkalommal megmagyarázza szavai jelentését vagy legalább korábbi műveinek megfelelő helyéhez irányítja olvasóját.²⁷ Föltételezhető hát, hogy az efféle kritikák nem a művek érthetlenségét teszik szóvá, hanem sokkal inkább a szerző szóalkotó gyakorlatát, ahogy arra a levélben szereplő „nem akarta érteni” fordulat is utal.

A Kazinczy-levelezésben is több példa található arra, hogy Kazinczynak esetleg még tetszhetnének is a Peretsenyi Nagy által alkotott szavak, és csak az alkotó személye miatt válnak a neologizmusok kegyvesztetté. Ennek eklatáns példája egy Helmeucz Mihálynak írt levélben olvasható: „A' Mezengye szép végzetű szó,

²⁶ PERETSENYI NAGY László, *Kisebb versezetei*, OSzK Kt., Quart. Hung. 555.

²⁷ Pl. PERETSENYI NAGY, *Orithia...*, i. m., 3.

de Perecsenyié. Én különben soha nem nézem kié; ám a' Vandza koránya is tetszik. De ha Perecsenyitől kell vennem valamit, megszáll a' rettegés. Ne feledd megírni, mi az a' Perecsenyi' mezengye; úgy emlékszem hogy az Ecloga.”²⁸ Peretsenyi Nagy efféle kirekesztését pedig betetőzi az, hogy a *Mondolat* szótármellékletében zömmel az ő kifejezései szerepelnek,²⁹ ami Kazinczy számára neheztelésre adott okot, mivel egy kategóriába sorolták az ő újításait Peretsenyiével.³⁰

Visszatérve Virág Horatius-fordításának jegyzeteihez, a fenti idézet egyik megjegyzése – „kik poétai koszorút szeretnének nyerni” – módfelett sértő lehetett Peretsenyi Nagy számára. Még ennél is kegyetlenebb dolgokat tartalmaz a *Poétika* 73–85. sorához írt jegyzet:

Az Epepejának tárgyát, és metrumát mutattya meg Horátzius. A' felséges tárgy felséges nemű verset kíván. Tudta ezt Homérus, Virgilius. Tudgyák minden jobb izlésű emberek. Fordítsd, p. o. akár tizenkét, akár tizenöt tagú versekben; és Akhillest látni fogod szűrkanakóban.

A' Vitézi Költemény' készítéséhez igen sok kívántatik. Még eddig több nagy Vitézek, mint jó Epikus Poéták voltanak a' Világon.

²⁸ Kazinczy Ferenc levele Helmecey Mihálynak, Széphalom, 1815. aug. 15. = *KazLev*, XIII, 72 (2964).

²⁹ [NÉVTELEN], *Mondolat, Dicsshalom, 1813*, kiad. BALASSA József, Budapest, Franklin-Társulat, 1898 (Régi magyar könyvtár, 10), 61–91.

³⁰ „Decemb. utolsó napjaiban egy Somogy Vármegyei Úr, kinek soha sem hallám nevét, postán küldé-meg nékem egy *Mondolat* (oratio) név alatt akkor nyomtatásban megjelent Pasquillt ellenem. A' munka előtt egy réz áll, mellyen én azon a' paripán lovagolok a' Dicsőség' Temploma felé, a' mellyen egy elrészegült Mythol. Isten szokott volt paradírozni, 's ölemben három musicalis szer van: a' háromszeg, a' görög lant, és a' guitarr (Sonetto' lantja). – Fejem meg van koszorúzva 's homlokomon egy lepe ül. A' munka egy Ajánló-Levélből áll, a' *Mondolatból*, és egy Glossariumból. Az ajánlólevél címje ez: ZAFYR CZENCZINEK,

Tudnillik a' Kazinczy Ferencz betűji közt mind meg van a' Zafyr szó betűje. Írásaimból öszveszedte a' szókat, phrásisokat, 's azokból ész és minden elérhető czél nélkül egy Centót fűzött. A' Glossáriumban az én szavaimat öszvekeverte a' Barczafalvi, Dugonics, Perecsenyi, Vandza, Folnesics és Pethe szavaival, 's nevet rajtok. Így nevetni könnyű.” Kazinczy Ferenc levele gróf Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1814. február 24. = *KazLev*, XI, 241 (2602).

N.N. Vitéznek *a' földön, és tengereken viszontagságai*, és más efféle tízímű munkák, koránt sem Vitézi költemények. A' gyáva, tudatlan emberek' mulattságára, nem pedig a' nemes, és tanultt Férjfiak gyönyörűségére, szolgálhatnak ezek. A' kicznél ilyen munkák kapások, jele, hogy nem tudgyák: *quid distent aera lupinis*.³¹

Bár Virág Benedek nem hivatkozik pontosan a bírált műre, de a fenti idézetből kiderül, hogy az általa megfogalmazott kritika a *Létá...*-t érinti. Arról sajnos továbbra is csak sejtéseink lehetnek, hogy a *Léta...* mely poétikai vagy verstani megoldásait kifogásolja. Egyedül a fordítás bevezetőjében írt, a rímelésről szóló megjegyzései utalnak egyértelműen a verstani nézeteltérésre. Virág határozottan kiáll amellett, hogy az „[b]uta fejűeknek, és szívűeknek tartya Az Hazánk' leányait, ki azt véli, hogy tsak az illetén *bundás Kádentziák'* értésére, 's érzésére alkalmasok ők”.³² Virág Benedek bevezetőjében csak a „magyar versekről” szól elítélően, de minden más rímes verselési módhoz is ellenségesen viszonyult.³³ Annak ellenére is, hogy a két fordítást megélt, Csokonai eposzméletében³⁴ vagy Földi János műfajelméletében³⁵ is központi szerephez jutó *Henriade* igen nagy hatást gyakorolt a kor költészeti gondolkodására.³⁶ Peretsenyi Nagy Virághoz írt levelében olyan elődökre hivatkozva védelmezi munkáját, akik szintén „viszhangos versű” eposzokat alkottak, mint például Klopstock. Érvelésének alaposságáról árulkodik, hogy az elődök közé sorolt Milton, bár valóban írt rímes verseket, de – ahogy azt az *Elveszett Paradicsom*hoz írt bevezetőjében is kifejti – a rímelést a költészethez

³¹ VIRÁG, *Horátzius' poétikája, i. m.*, 88.

³² *Uo.*, 29.

³³ KECSKÉS, *A magyar verselméleti gondolkodás története, i. m.*, 157.

³⁴ CSOKONAI VITÉZ Mihály, [*Értekezés az Epopoeáról*] = CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Tanulmányok*, s. a. r. BORBÉLY Szilárd, DEBRECZENI Attila, OROSZ Beáta, Budapest, Akadémiai, 2002 (CSVMÖM), 41–59.

³⁵ FÖLDI János, *A' vers-írásról*, szerk. ÁDÁMNÉ RÉVÉSZ Gabriella, Budapest, Tankönyvkiadó, 1962, 84–87.

³⁶ Az alexandrinus megítéléséről lásd bővebben, KECSKÉS, *A magyar verselméleti gondolkodás története, i. m.*, 158–159.

méltatlannak tartja, főleg a hosszabb hősi költeményekben.³⁷ A versújítás kori bizonytalanság és az alexandrinus ambivalens megítélése miatt követelhetett levelében Peretsenyi Nagy példákat Virág Benedektől. Nincs rá adatunk, hogy ez a kérése teljesült volna, de a viszony valószínűleg nem romlott meg véglegesen, mivel Virág Benedek a későbbiekben írt verset Peretsenyi Nagyhoz. Sőt az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a versben a kötelező dicséretetek mellett, Virág korholja barátját, hogy miért nem válaszol leveleire, ami valamiféle levelezés létezésére utal.³⁸

A fentieknél még homályosabbnak tűnik, hogy Peretsenyi Nagy miért ragadhatott tollat író társának, Dugonics Andrásnak védelmére. Itt a kérdés nemcsak arra vonatkozik, hogy milyen lehetett a kapcsolat közöttük, illetve miért éppen Peretsenyi Nagy László szólalt meg kettejük védelmében, hanem arra is, hogy a csapás, mely Dugonicsot érte, tényleg őt célozta-e.

Ha kettejük kapcsolatát vizsgáljuk, akkor már a Virághoz írt levél „ritka Remekjei” szófordulata egyértelművé teszi, hogy Peretsenyi Nagy László kitüntetett figyelemmel fordult pályatársához. Ezt a figyelmet hangsúlyozza az *Orodiás* harmadik, kéziratos levelezéskötetének egyik levele is. Peretsenyi Nagy ott feleségét dicséri azért, mert ifjú kora ellenére máris tartózkodik az olyan hívságoktól, mint a mulatozás (ami természetesen férjét, Arad vármegye esküdtjét nem akadályozza meg abban, hogy részt vegyen az aradi farsangi bálon), a pletykálgatás és az utcai események figyelése. A feleség akkor viselkedik helyesen, ha meghallgatja a neki fölolvastott műveket: „Leányod és Szólgálóid Között Estvénként Tíz óráig, a’ hét órai vatsara után tenni – a’ hól néha az Öreg Notarius Hegyi Mihály; vagy Svastis Gyuri, az *Etelka*, *Chariklia*; *Szivelis*; *Orithia*; *Zamira*; *Úzon*; *Cassandra*, s. a. t. Történeteit néktek a’ Harmoniai Halgatásban olvasgattyák –

³⁷ Modern kiadása: John MILTON, *A versről = Uó, Elveszett Paradicsom: A küzdő Sámson*, ford. JÁNOSY István és JÁNOSHÁZY György, Budapest, Európa (A Világirodalom Klasszikusai), 1987, 7–8.

³⁸ VIRÁG Benedek, *Peretsenyi Nagy Lászlónak = Uó, Poetai munkák*, Pest, Petrószai Trattner Tamás, 1822, 196. Márki Sándor szerint Peretsenyi Nagy naplója arról tanúskodik, hogy ez a viszony 1811 júliusára már egyenesen barátainak nevezhető. MÁRKI Sándor, *Peretsenyi Nagy László naplója*, Egyetemes Filológiai Közlöny, (13)1889, 583.

Pénteken, 's Szombaton Esztend pedig a' Szentek Életét; az Apostolok tselekedetét.”³⁹ Ezek közül a nevek közül számunkra a következők fontosak: *Etelka* Dugonics András ismert regényalakja, míg *Szivelis* és *Orithia* Peretsenyi Nagy László 1804-es *Orithia magyar amazon története* című regényének, illetve *Orithia a Szakadár...-nak* is, *Zamira* pedig a *Létá...-nak* nőalakjai. Tehát nem pusztán arról van szó, hogy Peretsenyi Nagy saját műveinek az ismeretét várja el feleségétől, sokkal inkább arról, hogy azok a művek, melyekre levelében utal, alkalmasak a női olvasók nevelésére és szórakoztatására. Ennek a részletnek a segítségével más megvilágításba helyezhető egy olyan, a kor eposzaira és regényeire jellemző eljárás, mint például a gyakori lábjegyzetelés.

A mindenki által tudotként tételezett ismereteket magyarázó, fölöslegesnek tűnő jegyzetek egy képzetlen olvasói rétegnek, adott esetben a nőknek szólhattak. Vagyis a kor alpműveltségének részét képező ismeretek magyarázata bizonyíthatta az írói rátermettséget, és egy feltételezett kevésbé művelt olvasói réteget is segíthettek a leírtak megértésében. A lábjegyzetek ezen kettősségére utal Etédi Sós Márton *Scytha király...-ának* előszavában: „A' gyengébb figyelmetességgel 's Tudománnyal bíróknak kedvéért, a' versek alá, sok helyeken Jegyzéseket is tettem; akarván egyszersemind azt is meg mutatani, hogy a' dolog nem tsupa *költemény*; hanem fundamentomi találatnak sok régi Iroknál.”⁴⁰ De hasonlóképpen fogalmaz Pálóczi Horváth Ádám is a *Rudolphiás... bevezetőjében*:

Nem tsak azért irtam a' jegyzéseket, mivel a' Tudósabb olvasókon kívül, olyanoknak is fog kezekben forogni Rudolphiásom a' kik tudnak ugyan Magyarul is, megtudják itélni a' verset is, 's nem

³⁹ PERETSENYI NAGY Lászlónak Hivatalbéli, és több barátságos Levelei vagy is Orodias IIIdik Kötettye. 1806. Esztend., OSzK Kt., Quart. Hung. 255.

⁴⁰ ETÉDI SÓS Márton, *Scytha király, vagy-is Záton hertzegnek külömbb külömbbféle változásokon forgott története. Mellyben bé foglalatait, Nagy Vitézsége, Remetesége, Üldöztetése, Érishez viselt hív-szeretete. Nem külömben, Czyrusnak Krésussal, és a' Scythákkal fojtatott véres Hadai, végre pedig Tomiris által történt gyászos halála. Versebbe szedte, ETÉDI S[ÓS] Márton. Éppen akkor, midőn a' rüt kakas, sasunk fegyverivel, gyilkos szárnyaival, vivtt nagy erelyivel, Buda, Landerer Katalin, 1796, ii.*

éppen járatlanok azon tudományokban is, melyekre ki-ereszkedtem, de egyik sem tiszti-foglalatosságjok, *Professiójok*; fenn akadhatnának némellyeken, a' miket vagy másutt nem olvastak, vagy az Oskolában nem hallottak; és így kedveért szükség volt némelly mondásaimat meg-magyaráznom: – hanem azért is, hogy a' legtudósabbak is ember lopással ne vádoljanak; – nem akartam úgy mutatni az érintett történeteket és tudományos dolgokat, mintha azokat az újombúl szoptam volna; ki tettem, hogy hol vettem? kitől tanúltam? hanemha néhol magamnak sem jutott eszembe, vagy könyvek hijjával voltam, melyekből ki-kereshetném, sem pedig régibb jegyzésimben (a' mint az Oskolákban neveztük *Adversariáimban*) nem találtam.⁴¹

Tehát a lábjegyzetelés egyszerre bizonyítja a szerző tudományos jártasságát és alaposágát, illetve a nem professzionális olvasókat is segíti a mű megértésében.⁴² Pálóczi Horváth azt is kifejti, hogy az átvett gondolatok jelzésének elmulasztása nemcsak egy tudományos munkában, hanem egy szépirodalmi műben is súlyos vétség.⁴³ Ez az érvelés arra utal, hogy a poézis a korban még nem határolódott el élesen a tudományok rendszerétől, ezért még egy eposznak is tudományosan alátámaszthatónak kellett maradnia.⁴⁴

A műveletlen (ebben a konkrét esetben női) és professzionális olvasóközönség kiszolgálásának az elképzelése, illetve ennek a kettőnek a feszültsége már Virág gondolatai mögött is ott lappang, ugyanis bár védi a magyar hölgyeket az őket lekicsinylő, számuk-

⁴¹ PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám, *Rudolphias, az az a' Habsburgi I. Rudolf császár' viselt dolgainak egy része: Hang-mértékes és egyszersmind egyező – végeztes versekben irta 1815-ben* HORVÁTH Ádám, Bécs, Haykul Antal, 1817, XXVII.

⁴² Penke Olga emellett az *Etelkával* kapcsolatban fölhívja a figyelmet a lábjegyzeteknek két másik fontos tulajdonságára: egyrészt hidat vernek két egymástól távoli történelmi kor közé, másrészt az olvasási módok közötti váltogatás segítségével együttgondolkodásra serkentik az olvasót. Lásd PENKE Olga, *Utószó* = DUGONICS András, *Etelka*, kiad. PENKE Olga, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 2002 (Csokonai Könyvtár, Források, 8), 434.

⁴³ PÁLÓCZI HORVÁTH, *Rudolphias, i. m.*, XXVII–XXVIII.

⁴⁴ Lásd SZAJBÉLY Mihály, „*Idzadnak a' magyar tollak*”: *Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*, Budapest, Akadémiai, Universitas, 2001 (Irodalomtudomány és Kritika), 32–38.

ra silány olvasmányokat készítő íróktól, a *Léta* típusú műveket mégis azért ítéli el, mert komoly férfiak ilyesmit nem olvasnak. Emiatt is tanulságos, hogy a levélben a feleség elé példaként állított nőalakok és az olvasásra alkalmasnak vélt művek Peretsenyi Nagy László úgymond szerelmes művei közül kerülnek ki, míg a sokkal harciasabb *Szakadár...*-ről említés sincs, pedig az amazonok képeiben ebben a műben is rengeteg kiváló nőalak található.

A kor lábjegyzetelési szokásainak egy szélesebb, összehasonlító vizsgálata Vörösmarty és kortársainak az eposz műfajához való viszonyát is új megvilágításba helyezhetné. A lábjegyzetek kikopása az írói gyakorlatból utalhat a tudományoktól elkülönülő, autonóm művészet létrejöttére, és ezzel párhuzamosan azt a folyamatot is jelölheti, ahogy az eposz az elit irodalom regiszterébe kerül, és ilyenformán egyre kevésbé érzi feladatának a műveletlen olvasók megszólítását.

Peretsenyi Nagy feleségéhez írt levélének tanulsága nemcsak az, hogy e műveket a nem-tudós közönség számára is olvashatóvá teszi, hanem világosan rögzíti a rokonságot saját munkássága és Dugonics András művei között. Ráadásul Peretsenyi Nagy művészete nemcsak az őstörténeti tematika és a finnugor nyelvrokonság propagálása miatt tekinthető Dugonics utódjának, hanem a *Jolánka* egyik betétversében ténylegesen megtörténik a tanítvány vagy utód kijelölése:

De: hogy e' szavaim
Füstre ne mőnnyenek;
Kőrtém [!] az Egeket:
Hogy erről tőgyenek.

Mög-ígérték. – Egykor
Galsa' Várossában
Világos högyének
Közellő allyában.

Teremtének egy olyat
(Őtet *Nagy Lászlónak*
Nevezik, *Perecsen-*
Hejségbe-valónak):

Ki e' jövendőket
Versekbe foglallya.
Örökké fog élni
E' szív-beli dallya.⁴⁵

Mezei Márta felvetése, miszerint e művek bizonyos motívumok vagy témák szerint csoportosíthatóak lennének, ennek alapján is újragondolható, hiszen a kortársak számára mintha nem az őstörténeti tematika jelentené az összekötő kapcsot. Itt egyetlen példára szorítkozok: Mezei Márta elképzeléseinek keretében Etédi Sós Márton *Scytha király...* című eposza az őstörténeti vagy honfoglalási eposzok kategóriájába esik.⁴⁶ Etédi Sós viszont igen határozottan a görög-latin történetírói hagyományra támaszkodik írásában, és nem érzi szükségét, hogy az egykori szkíták történetét összekösse a magyarok eredetével (bár adottnak veszi), hanem inkább a historikus hagyomány megverselésére vállalkozik. Dugonics vagy Peretsenyi Nagy bár szintén feltűnő alapossgal igyekeznek történeti forrásokkal alátámasztani műveiket, mégis első pillantásra úgy tűnhet, hogy nagyobb bátorsággal rugaszkodtak el a történetírói hagyománytól. Bár ezt is csak a nyomtatott nyilvánosságban tájékozódó olvasó láthatja így, hiszen Peretsenyi Nagy kéziratban maradt eposzában az *Etelkát* egy hagyomány megörökítőjeként méltatja.⁴⁷

Mivel Peretsenyi Nagy Virág Benedekhez írt levele alapján a *szerencsétlen* és *gyáva* kifejezések Peretsenyi Nagy mellett Dugonicsra is vonatkoznak, ezért a *Létá...*-ra hivatkozó lábjegyzet rejtheti a megoldást a kérdésre. Az egyik – és a magától értetődő – magyarázatot a korábban már idézett verstani megjegyzés („Fordítsd, p. o. akár tizenkét, akár tizenöt tagú versekben; és Akhillest látni fogod szürkankóban”) nyújthatja, ugyanis ez Dugonics „magyar versekben” közölt *Odüsszeia*-feldolgozására is

⁴⁵ HEISER Krisztina, *Jólánka: Dugonics András Jólánka című regényének versbetétei*, Szeged, Bába, 2007, 99.

⁴⁶ MEZEI, *Történetészlelet*, i. m., 52.

⁴⁷ PERETSENYI NAGY László, *Magyar Epopóéa – három Arad Vármegyebéli Várokról – még Az Elődi-üdükből. Aradon – Június 27dikén, 1817.* OSzK Kt., Quart. Hung. 429.

utalhat.⁴⁸ Ez a mű tökéletesen megfelel a fent vázolt „követelményeknek”, hiszen „tizenöt tagú versekben” magyaros verseléssel van írva. A szöveghely értelmezhető úgy is, hogy az ilyen fordítás elrettentő példaként szerepel, s itt nem pusztán Dugonics „remekai” dühítik fel a kritikust, hanem a magyaros verselés alkalmazói általában. Erre a feszültségre utal Etédi Sós Márton *Scytha király...-ának* előszavában az a passzus, ahol a művéhez választott verselési technikát magyarázza: „Négy sarkú versekben kívántam a’ dólgot elő adni, mellyekben a’ mesterségesen tanúlt Poéták által gyakorolni szokott tzifra hasonlatosságokat, ’s más szó szaporításokat sem időm, sem tzéлом nem vólt fitogtatni; mivel azt hittem hogy azok nélkül a’ dolog érthető lehet.”⁴⁹ Ezt ráadásul tovább erősíti, hogy Etédi Sós *Magyar gyász...-ában* többször és többféleképpen hangsúlyozza: a hagyomány, melyet követni igyekszik, nem a külföldi eposzok köre, hanem az elsősorban Gyöngyösi István nevével fémjelzett magyar eposzi tradíció.⁵⁰ „Zoilus” és a „Vers-író” művegi dialógusa bemutatja azt is, hogy a különféle epikus verselésmódot alkalmazó szerzők között több frontvonal is húzódott. Hiszen Etédi Sós magyar verseit nem a rímek ellenségeivel, hanem a szintén rímes francia alexandrinusokkal szemben védi.⁵¹

A három itt említett szerző eposzírói megfontolásait sok minden elvlasztja: Peretsenyi Nagy és Dugonics részben tudós igénnyel írják műveiket, de mai szemmel nézve sokkal lazábban kezelik a forrásaikat, mint Etédi Sós; verselési megfontolásaik is eltérőek; egy adott életművön belül is váltakoznak. Egyvalami mégis összeköti őket.

⁴⁸ DUGONICS András, *Ulissessnek ama’ hires görög királynak csudálatos története: Magyar versekben újjonnan megjobbítván ki-bocsátott* Dugonics András, *Kegyes Oskola-beli Szerzetes Pap; a’ Józan, ’s-egyszer-’s-mind a’ Természeti Tudományoknak Oktatója; a’ Budai Tanúlmányoknak Királyi Mindenségében a’ Tudákosságnak Királyi Tanítója; ’s – a’ Tanúltaknak egygyik Tagja; a’ Jeles Természeti Karnak e’ – kor-beli Tekintetes Rend-Tartója*, Pest, Royer Ferencz, 1780.

⁴⁹ ETÉDI SÓS, *Scytha Király...*, i. m., ii.

⁵⁰ Például: Uó, *Magyar gyász...*, i. m., 6.

⁵¹ Uó, 224–226.

Ha mi is Vörösmarty felől, az ő előzményeként próbáljuk olvasni ezt az eposzírói hagyományt, akkor érdemes egy pillantást vetni arra, hogy legfontosabb monográfusa, Gyulai Pál hogyan vélekedik Vörösmarty eposzának előzményeiről. „A XVIII. század eposzai még hátrább állanak. Horváth Ádám *Hunniásza és Rudolfiásza*, Kulcsár István *Nándorfehérvári győzedelme*, Gáti István *II. Józsefe*, Etédi Márton *Magyar gyásza*, Vályi Nagy Ferenc *Hunyadi Lászlója és Pártos Jeruzsáleme* epikai költészetünk tökéletes sülyedtségét mutatják. Nincs bennük semmi költői, se a tartalom, se a forma tekintetében, s a mi új volna, az nem egyéb, mint Voltaire *Henriásának* szerencsétlen hatása.”⁵² Az *Henriade* hatását már korábban említettem, de érdemes mérlegelni azt is, hogy a befolyás, melyet a kor epikusaira gyakorolt, talán nem merül ki a verselési technika mechanikus átvételében, illetve bizonyos szüzsék áttemelésében,⁵³ hanem más következményekkel is járhat. Az, hogy Péczeli József a mű 1792-es kiadásában már Voltaire eposzokról írt esszéjét is közli, talán a tanulmány népszerűségét is bizonyíthatja. A’ *Beszéllő Versezetről, (vagy Epopéról) készített próba* nem tartalmaz verstani megjegyzéseket vagy útmutatást. A tanulmány központi eleme a nemzetek különbözőségének, ezáltal pedig magának a nemzeti eposznak ehhez a sajátos nemzeti karakterhez való alkalmazkodásának a tana.⁵⁴ Így nemcsak az alexandrinusban alkotó írók (mint Peretsenyi Nagy), hanem a hangsúlyozottan magyaros, felező tizenkettesekben írók is Voltaire hatása alatt állhattak – vagy legalábbis gondolkodhattak ugyanazon paradigmán belül. Ahogy Szajbély Mihály fogalmaz: „Ez a gondolatmenet viszont, különösen befejező oldalai, ahol a francia szerző a nemzeti eposz létrehozásának fontosságáról beszélt, hosszú évtizedeken át befolyásolta a magyar költők ilyen

⁵² GYULAI Pál, *Vörösmarty életrajza*, Budapest, Franklin-Társulat, 1890³, 64.

⁵³ Lásd EGYED Emese, *Henriás, Hunniás, Hanka, Hol-mi...: Magyar Voltairekedők = Magyar Arión – Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, szerk. CSÓRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, Budapest, rec.iti, 2011, 185–200.

⁵⁴ VOLTAIRE, A’ *Beszéllő Versezetről, (vagy Epopéról) készített próba* = UÓ, *Henriás az az negyedik Henrik Frantzia Királynak Életének némelly része, melly Frantzia Versekből ugyan annyi számú ’s lábú Versebbe foglaltatott* PÉTZELI József által, Győr, Streibig József, 1792, 207–222.

irányú törekvéseit.”⁵⁵ Voltaire-nek abban is döntő befolyása volt, hogy a kor írói a nemzet karakteréhez leginkább illő verselést és eposzi nyelvet igyekeztek megteremteni (s ennek részeként a Gyöngyösi István neve által fémjelzett tradíciót föleleveníteni). Bár ilyen szempontból Peretsenyi Nagy „kevésbé magyar” szerzőnek minősülhetne, de azt sem szabad elfelejteni, hogy a *Szakadár*...-ban a szintén „magyarosnak” tekinthető Gvadányit a magyar Homérosznak nevezi,⁵⁶ illetve az *Oríthia*... egyik betétersét is ezen a mértéken írja.⁵⁷

A példák alapján is látszik, hogy verselés szempontjából a kor írói igen változatos alkotásokat hoztak létre (sőt akár prózában írott szövegek is bírhattak eposzi igénnyel).⁵⁸ Így viszont igen nehézé válik egy egységes és egységesen rossz (bár ezt még mindig könnyebb...) Vörösmarty-előképet felmutatni. Ilyen szempontból igen nehéz Vörösmarty eposzaival akármit is kezdeni. Tematikájukban mindenképpen beteljesítenek egy olyan törekvést, melynek az óhaja a honfoglalás méltó megörökítése, de mivel a példáját a par excellence honfoglalási eposzból veszi, ezért fel is számolják a korábbi törekvéseket. Bár a szakirodalom nagy erőfeszítéseket tett arra, hogy a hexameteres Árpádiász legfontosabb előzményeit Virág Benedek és Csokonai Vitéz Mihály töredékeiben pillanthassa meg, de ez elfedi azt, hogy ezek a művek a korábban vázolt, egységesnek szintén nem nevezhető eposzi hagyománynál még kevésbé lehetett hozzáférhető, illetve figyelmen kívül látszik hagyni azt az ellenirányú elképzelést, hogy Vörösmarty sem a *Zalán*nal alkotja meg az igazi magyar eposzt, hanem a *Tündérvölgy*-gyel.⁵⁹ Tovább bonyolítja a problémát, hogy a hexameter akarásá-

⁵⁵ SZAJBÉLY, „*Idznak a' magyar tollak*”, i. m., 158.

⁵⁶ *Uo.*, 198.

⁵⁷ PERETSENYI NAGY, *Oríthia*..., i. m., 155–156.

⁵⁸ SZILÁGYI Márton, *Dugonics András ismeretlen önéletrajza 1786-ból*, ItK, (101)1997/3–4, 394–399.

⁵⁹ Vö. RIEDL Frigyes, *Vörösmarty Mihály élete és művei*, jegyz., kiad. CSOMA Kálmán, Budapest, k. n., 1905, 83–84. „Tündérvölgy eltér Vörösmarty későbbi eposzaitól. Ez voltaképp a helyes út, ezen kellett volna Vörösmartynak járnia Zalán futásában is, de ő nem járt ezen előbb és később is elhagyta. Miért volt ez az út helyes és miben? Abban, hogy ezen műben is van csodás elem, de nem halljuk a mythologiai apparatus recsegését. Az itt előforduló csodás elem mind népies motívumokból van igen szerencsés kombinatív leleménnyel szöve. Tehát

ra ezen a két töredéken kívül nincs túl sok bizonyíték. Csokonai a *Dorottya*hoz írt előszavában mintha megtenné azt az elválasztást miszerint a hexameter lenne a „Vitézi Epopoeához” méltó versmérték, míg az alexandrinus az alacsonyabb rendű, furcsa eposzokhoz illene,⁶⁰ de mindez szembe megy azzal, hogy az *Henriade*-ot és íróját a virtuóz verselése miatt dicséri.⁶¹ Csokonai műfajelméleti gondolkodása emellett semmi esetre sem nevezhető következetesnek és előírónak.⁶²

Ugyanez a kettősség érhető tetten magának Peretsenyi Nagynak a munkásságában is: míg Virág Benedekkel szemben még harciasan védi „franciás” verselésű műveit, addig a *Magyar Epopoeá – három Arad Vármegyébéli Várokról – még Az Elődi-üdökből* című művének előbeszédében már Csokonaihoz hasonlóan fogalmazza meg a hexameter elsőbbségét. Itt még nem valósítja meg,⁶³ míg az 1816-os *Galliás, az az A’ Frantziákkal elébb – azután a’ Frantziák ellen viseltt 1812, 1813, 1814 és 1815-dik Esztendőkbéli háborúkról* című eposza elején már büszkén vallja, hogy azt „vitézi hat lábú Versezettel” írta.⁶⁴ Még Földi János verstanában is egy efféle kettősség jelenik meg. A „Vitézi Vershez” illő versmértékről a követ-

itt Vörösmarty nem azt tette, amit Zalán futásában, hogy ő maga alkotott egy mesterséges mythológiát, amelyben soha senki sem hitt, hanem leszállt a magyar nép mesevilágába és ebből a tündéri körből választotta a különböző légius tüneményeket, csodás jelenségeket, melyekkel benépesítette [!] az eposzt. Ez az eposz volt némiképp utmutatója, sőt mintaképe Petőfi Sándornak, midőn »János vitéz«-t megírta. »János vitéz« is éppen abban tesz tul minden előbbi eposzon, hogy a csodás motívumok benne nem görög vagy római művek utánzatai, nem merev combinatiói a költőnek, hanem a nép fantáziájából vannak merítve a költészetnek eme örök forrásából. Petőfi művében éppen mint itt a főmotívum ez: Egy hős elmegy Tündérországba, elveszített kedveséért, különböző csodás kalandjai vannak, mig végre kedvesét megtalálja.”

⁶⁰ CSOKONAI VITÉZ Mihály, *Előbeszéd [a Dorottya*hoz] = CSVMÖM, *Tanulmányok*, i. m., 81.

⁶¹ CSOKONAI VITÉZ, *[Értekezés az Epopoeáról]* = CSVMÖM, *Tanulmányok*, i. m., 49.

⁶² LÁSD SZAJBÉLY, „*Idzadnak a’ magyar tollak*”, i. m., 148–156.

⁶³ PERETSENYI NAGY, *Magyar Epopoeá...*, i. m.

⁶⁴ PERETSENYI NAGY László, *Galliás, az az A’ Frantziákkal elébb – azután a’ Frantziák ellen viseltt 1812, 1813, 1814 és 1815-dik Esztendőkbéli háborúkról – írta PERETSENYI NAGY László T. Ns. Arad Vármegye Esküttye, Pest, Trattner János Tamás, 1816, 7.*

kezőt írja munkájának műfajelméleti részében: „A’ Vers melly ezen Munkához leg illendőbb, a’ *Hatmértékű* vers, melly a’ Vitézi tselekedeteknek beszéllésekre ’s Éneklésekre olly alkalmas és olly tulajdonnak tartatott, hogy közönséges meg egygyezéssel a’ Vitézi vers Névé, (Carmen Heroicum) erre reáragadott.”⁶⁵ Műve verstani részében Ráday Gedeon *Árpádjáról* ezzel szemben így nyilatkozik: „Egy Árpádról íratandó Vitézi Versnek kezdete, melly vajha tökéletességre ment volna, vagy menne!”⁶⁶ Sajnálkozása a befejezetlen Árpád-eposz felett azt is jelentheti, hogy azt „kétsorú Versekből” is megírhatóknak és méltányolhatóknak tarthatta.

Tehát a végre hexameterben megszólaló magyar eposzi nyelv nemcsak beteljesülésként, hanem egy eltérő hagyományértelmezés mentén is olvasható. Ez a hagyományértelmezés nélkülözi a normativitást, nyitott egy másfajta tradíció felelevenítésére is.

Peretsenyi Nagy Virág Benedekhez írt levelének Dugonicsra vonatkozó részlete, miszerint Virág „*Gyáva – Szerentsétlen*, Neveket raggatni nem utál / Én rám [ti. Peretsenyi Nagyra], és *Dugonits* ritka Remekjeire!”, nemcsak a verstani megjegyzések, illetve az elképzelt közönség összetétele felől értelmezhető, hanem műfajelméleti megfontolások is állhatnak mögötte. Dugonics regényei/eposzai beleeshetnek abba a halmazba, melyet a *Léta...* és a hozzá hasonló művek alkotnak, s amelyekről Virág igen elítélően nyilatkozott. Ilyen szempontból nagy segítséget nyújt a *Léta...* Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szűry-gyűjteményében található példánya, melyben a mű egyik kortárs olvasója volt szíves elhelyezni értelmezését: „E könyve nagy emlékezetre, de kitsines Ihletre mutat. akadékos és hizelkedő írásának modgya, a tárgya pedig tsak allati. Szégyen az embernek! hogy nem emelkedhet fellyebb az barmoknal. A barmok, ha beszelní tudnának, tsak a szerelemről tsevegnének.”⁶⁷ A könyv egykori tulajdonosának kilétét sajnós homály fedi, de mégis segíti a mű elhelyezését egy kortárs értelmezési keretben. Ez az olvasói vélemény egybecseng Virág Benedek véleményével, és rokon vonásokat mutat a szerelemről és a szerelemi költészet-

⁶⁵ FÖLDI, *A’ vers-írásról, i. m.*, 85.

⁶⁶ *Uo.*, 73.

⁶⁷ A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szűry-gyűjteményében föllelhető példány raktári jelzete: SZ 1243.

ről folyó korabeli diskurzussal.⁶⁸ Verseghy Ferenc például szintén az elállatiasodás miatt kénytelen szabadkozni szerelmes versei közlésekor:

A' mi a' jelenvaló hat Éneknek a' materiáját illeti, reménylem, hogy engemet a' józan gondolkozású Ólvasó erkölts-rontónak semmiképp' nem tart, mihelyet a' szerelem, és a' szeretet között, vagy ha inkább tettzik, a' szerelem, és a' szerelemmel való vissza-élés között helyes különbséget tud tenni. A' szerelem az embert egészsz' a' baromig le alázza; de a' szeretet ellenben az indúlatos szívnek a' jele, és az efféle szív nélkül, akár az emberi, akár a' polgári kötelességek' tellyesítésében, a' ritka, a' renden kívül való, és a' mint nevezni szokták, a' bajnoki tselekedetekre soha senki alkalmas nem lehet.⁶⁹

Feltehetően nem a szerelem érzése miatt ítéli el az ismeretlen bíráló Peretsenyi Nagyot, hiszen a szerelemre való képesség és az abban való részesülés az eposzi hős sajátos tulajdonága.⁷⁰ Sokkal inkább a túlzásba vitt szerelem, vagyis a bujaság válthatott ki ellenérzéseket a kortárs olvasóban. Talán maga a szerző is erre utal, amikor a mű előszavában kiemeli, hogy Léta, bár katona volt, a szerelem mégis olyan erővel ragadta magával, hogy földön és tengeren kereste szerelmét.⁷¹ Persze nem pusztán a látványosan erős szerelemi érzéssel lehetett problémája a művet eposzként olvasóknak. Létát magában a vitézségben akadályozza a szerelem, hiszen a hadi készülődést, a Szitthiába való visszatérést hagyja ott, hogy kedvese után kutakodjon.⁷² De a szerelmi érzés problematikusságát járja körül Pettényi Gyöngyössi János is *A' fiatal*

⁶⁸ DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek: Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*, Budapest, Universitas, 2009, 407–416.

⁶⁹ VERSEGHY Ferenc, *Rövid értekezések a' musikáról: VI. énekekkel*, Bécs, k. n., 1791, XVI.

⁷⁰ LACZHÁZI Gyula, *Hősi szenvedélyek: A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*, Budapest, ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék, 2009 (Arianna könyvek, 1), 122–133.

⁷¹ PERETSENYI NAGY, *Léta...*, 3–4.

⁷² *Uo.*, 51.

Árpád a' mazarnai barlangban című művében.⁷³ A műben a vadászni induló Árpád eltéved vadászat közben és a rátörő éhséggel küszködik. Fölbredve egy gyümölcsökkel megrakott kosarat talál, amivel éhségét csillapíthatja.⁷⁴ Nem sokkal később találkozik is a gyümölcskosár titokzatos tulajdonosával, Mazárnával, a „tündérek istenasszonyával”, akibe bele is szeret olyannyira, hogy aztán ott is marad enyelegni a barlangjában.⁷⁵ A mű narrátora ekkor tartja szükségesnek, hogy a magyarok honfoglaló vezérét egy hosszabb apológiában védelmébe vegye:

Ne vádoljátok párduczos
Vitézemet, Ítélok!
Tegyétek Szíveitekre
Kezeteket, 's kímélők.
Légyetek az Ítéletben;---
Hát ugyan Lételünknek
Főczéljává, 's Szenvedéssel
Küszködő Életünknek
Balzsomává a' Természet
Nem a' Szerelmet tette,
Midőn az Embert e' setét
Csillagra helyheztette?
'S a' mi minden Embernek köz
Elhatároztatása,
Miként lehet Eggyeseknek
Abban hibáztatása?
A' mit egy Közép-rendűnek
Nem cselekedni Hiba,
Azt tenni, miért kárhoztatnád
Egy derék Hős Férjfibá?⁷⁶

⁷³ PETTÉNYI GYÖNGYÖSSY János, *A' fiatal Árpád a' mazarnai barlangban – Eredeti rege a' magyar előidőből. Előadta* PETTÉNYI GYÖNGYÖSSY János, Nagy-Károlyban, Gőnyei Gábor által, 1824.

⁷⁴ *Uo.*, 9–28.

⁷⁵ *Uo.*, 46–55.

⁷⁶ *Uo.*, 57–58.

Pettényi Gyöngyössi azáltal, hogy a szerelmet az élet fő céljaként jelöli ki, fölmenti a fejedelmet egyrészt a bujaság vádjá alól, másrészt pedig mentséggel szolgál arra is, hogy Árpád miért maradt távol oly sokáig a hadakozástól. Ezt az érvelést az a részlet sem teszi semmissé, hogy Árpádnak álmában megjelenik Attila, és megdorgálja amiatt, hogy a hadakozás helyett a puhaságot választja.⁷⁷ Viszont Árpád rögtön a nem túl részletesen ismertett csata után visszatér szerelméhez, és ott több vezérével hosszasan vendégeskedik.⁷⁸

Emiatt a *Léta*... elsősorban inkább kalandos szerelmi történetként, románként vált értelmezhetővé a kor befogadói számára. Nem véletlenül illeti inkább a „verses elbeszélések” kifejezéssel Peretsenyi Nagy első monográfiája is Peretsenyi Nagy eposzait,⁷⁹ és Szeverényi Sándor is szándékosan és hangsúlyozottan kerüli az eposz megnevezést.⁸⁰ A románként való olvasást a verses forma sem zárja ki, ugyanis a kor diskurzusában ez még nem volt egyértelmű elvárás a regényekkel szemben.⁸¹ Pálóczi Horváth Ádám a *Rudolphiás*...-ban a műfaji differenciálatlanság korabeli tapasztalata miatt írhatja, hogy eposzát más műfajok elvárásai szerint is lehet olvasni: „Én úgy irtam mint *Epopeiát*; – a’ mások’ szeme előtt *Poéma* lesz-e? vagy *Historia*? vagy *Román*? nem tudom. – Nékem mind-egy, akarmi legyen: mert abban a’ tudományos tekintetben vévén a’ dolgot, mellyben (minden más mellyékes kinézések nélkül) köteles venni, a’ ki ítélő Birája akar lenni verses munkámnak, nem annyira tettem én tárgyúl magamnak az *Epopeia*’ belső alkotmányját, mint a’ kötött beszéd’ érdemét.”⁸² Ez a megjegyzés sajátosan összecseng Földi János véleményével is: románként, történelmiaként olvasta⁸³ az amúgy hangsúlyosan vergiliusi mintát követő *Hunniást*.⁸⁴

⁷⁷ *Uo.*, 63–67.

⁷⁸ *Uo.*, 84–95.

⁷⁹ CSERGŐ, *Perecsényi Nagy László*..., i. m., 19.

⁸⁰ SZEVERÉNYI, *Perecsényi Nagy László*, i. m., 30.

⁸¹ Lásd SZAJBÉLY, „*Idzadnak a’ magyar tollak*”, i. m., 176.

⁸² PÁLÓCZI HORVÁTH, *Rudolphiás*, i. m., I.

⁸³ FÖLDI, *A’ vers-írásról*, i. m., 86.

⁸⁴ PÁLÓCZI HORVÁTH Ádám, *Hunniás, vagy Magyar Hunyadi, az az Ama’ híres Magyar Vezér Hunyadi János’ életének egygy része, mellyet a’ Virgilius’*

Egybevetve ezt a megjegyzést Virág kritikájával, egy olyan elvárásrendszer körvonalazódik, ahol az efféle romános szerelmi történeteket, mint a *Léta...* vagy az *Etelka*, az eposziként értelmezett téma (Árpád és kora) vagy az eposzi verselés mód miatt (alexandrinusok) már az eposzokra vonatkoztatható elvárások szerint lehetett értelmezni, illetve ezen elvárások megghiúsulása esetén elítélni. Tehát a szerelmi történeteket az olvasók már a véresebb, harciasabb „vitézi költemények” iránt támasztott elvárásokkal olvasták, amelyek megszületését pont a magyar felvilágosodás íróinak békeszeretete akadályozhatta meg (ahogy ezt Mezei Márta is fejtegeti).⁸⁵ A művek költött jellege is idegenkedést kelthetett az olvasókban, hiszen a Mindenés Gyűjtemény sokat idézett cikkében is fontos követelmény az eposzsal szemben, hogy egyensúlyban legyen benne a történelmi példa és a költői alakítás.⁸⁶ Talán megkockáztathatom azt, hogy ennek a követelménynek Peretsenyi Nagy *Létá...*-ja bajosan felelhetett meg.

Az ilyen és efféle kritikákra való tudatos írói reakcióként tekinthető az a pálya, melyet Peretsenyi Nagy a *Léta...* és a *Szakadár...* között bejár: 1802-es eposzának kezdő konfliktusa is egy szerelmi viszályon alapul (Szakadár otthagyja feleségét), de az eposz fő részét mégis egy – bár rossz időben és rossz irányba indított, emiatt sorsszerűen elbukó – honfoglalási tematika alakítja. Ezt ráadásul a kor vértelenségével szembemelve nyomasztóan sok és viszonylag változatos (ágyúhasználat, bűvárütközet stb.) csatajelenettel zsúfol tele a szerző.⁸⁷ Ezzel az elképzeléssel csak az a probléma, hogy nem tudható, Peretsenyi Nagy mikor ismerte meg Virág Benedek kritikáját, ugyanis levelét csak három évvel a fordításkötet megszületése után küldi el neki. A két mű közötti gyökeres fordulat talán mégis arra utalhat, hogy vagy megfogal-

Éneisse' formájába öntve, négy sorú Magyar Strófákkal le-írt HORVÁTH Ádám, Győr, Streibig József, 1787, II.

⁸⁵ MEZEI, *Történet szemlélet*, i. m., 43–45.

⁸⁶ [NÉVTELEN], *A' vitézi-költeményről, vagy epicum-poémáról: Dissertation sur le Poëme Epique, a' l'occasion du Paradis Perdu de Milton*, Mindenés Gyűjtemény, (4) 1792, 378–394.

⁸⁷ Mintha erre utalna Csergő Tamás is, amikor arról ír, hogy a *Léta...* regényes költői elbeszélés, míg a *Szakadár...* már eposzi fegyverzetben áll előttünk. CSERGŐ, *Peretsenyi Nagy László*, i. m., 20.

mazódtak egyelőre ismeretlen, hasonló kifogásokat tartalmazó írások, vagy Peretsenyi Nagy a levél elküldése előtt már évekkel korábban ismerhette a bírálatot, de nehézségekbe ütközött a kritika írójának keresésekor. Ezt a levél fent már említett bizonytalanságai is igazolhatják. Emellett arról sem szabad megfeledkezni, hogy Peretsenyi Nagy az irodalmi központtól mind térben, mind kapcsolati hálóját tekintve igen messze esett, ezért nem lehetett számára könnyű fölkeresni az ismeretlen íróársat.⁸⁸

Szintén a kritikák kifogásaira való reflexiónak látszik, hogy a *Szakadár...*-ban robbanásszerűen elszaporodnak a lábjegyzetek, melyek az új szavakat nemcsak lefordítják, hanem indokolják létrehozásukat, és a más nyelvből átvett szavak esetén az eredetit is megadják. A történeti megalapozásra is sokkal több figyelmet fordít a szerző: a történelmi alakok, események, régi hadi szerkezetek és szokások megmagyarázásánál, illetve – Pálóczi Horváth Ádám *Rudolpiás...*-hoz írt előszavában foglaltakkal összhangban – már hivatkozik a felhasznált szakirodalomra.⁸⁹

Térjünk vissza kiinduló kérdésünkhöz: az előzmények kutatása mennyiben módosíthatná Vörösmarty-képünket? Véleményem szerint mindenképpen termékenyen hatna a Vörösmarty-kutatásra, ha eltávolodnánk az elsősorban szerzőközpontú szövegkiadásoktól, és inkább egy műfajközpontú szövegkiadás keretein belül tennénk hozzáférhetővé a korszak verses epikáját. Ez ugyanis még inkább láthatóvá tenné Vörösmarty normaszegéseit, vagyis azt, hogy miben tér el az őt közvetlenül megelőző eposzi próbálkozásoktól. Ugyanis azok a törekvések, amelyek a magyar hexameteren megszólaló eposzt tekintették elérendő célnak, mind töredékben maradtak. Emellett a hexameter primátusának elméleti megalapozása is igen gyérnek mondható. Vörösmarty eposzai egy amúgy is igen heterogénnek mondható tradícióba loptak új színeket. Ráadásul, ha Vörösmarty hexameteres eposzait Virág Benedek és Csokonai Vitéz Mihály helyesként tételezett törekvéseinek betetőzéseként olvassuk, akkor megfeledezünk arról, hogy Vörösmarty nemcsak ilyen mértékben írta eposzait, és itt nem is

⁸⁸ Peretsenyiről és korabeli írókkal való kapcsolatáról lásd, SZEVEERÉNYI, *Perecsényi Nagy László*, i. m., 16–27.

⁸⁹ Lásd SZEVEERÉNYI, *Perecsényi Nagy László*, i. m., 30–31.

feltétlenül csak a korábban már említett *Tündérvölgyre* kell gondolni, hanem például *A' hűség' diadalmának* kétféle verselést keverő megoldásaira. *A' hűség' diadalmának* váltakozó verselése nem pusztán Vörösmarty lelki alkatának vagy Kisfaludy regéinek hatása alatt öltötte föl ezt a sajátos formát, hanem szerepe lehetett benne egy olyan epikus hagyománynak, ahol még nem feltétlenül számított normaszegésnek a főszövegtől elütő metrumú betétversek szerepeltetése.